

mentally different way. In this our discussion highlights and exemplifies basic mechanisms of Kuhn's concept of research paradigms, not least their incommensurability.

References

- Andersson, K., 1993. *Romartida guldsmede i Norden 1. Katalog*. Uppsala.
- Bóna, I., 1991. *Das Hunnenreich*. Stuttgart.
- Hedeager, L., 2000. Migration Period Europe. The formation of a political ideology. Theuvs & Nelson (eds). *Rituals of Power. From Late Antiquity to the Early Middle Ages*. Leiden.
- 2005. Scandinavia. Fouracre, P. (ed.). *The New Cambridge Medieval History I, c. 500–c. 700*. Cambridge.
- 2007. Scandinavia and the Huns: An Interdisciplinary Approach to the Migration Era. *Norwegian Archaeological Review* 40:1. Oslo.
- Howard-Johnston, J.; Herschend, F. & Hedeager, L., 2007. Scandinavia and the Huns. Comments and reply. *Norwegian Archaeological Review* 40:2. Oslo.
- Kuhn, T.S., 1971. *The Structure of Scientific Revolutions*. Second edition, enlarged. Chicago.
- Myhre, B., 1991. Theory in Scandinavian Archaeology since 1960: a view from Norway. Hodder, I. (ed.) *Archaeological Theory in Europe. The last 3 decades*. London & New York.
- Näsman, U., 2008. Scandinavia and the Huns. A source-critical approach to an old question. *Fornvännen* 103.
- Werner, J., 1956. *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*. Bayerische Akademie der Wissenschaften. München.

Lotte Hedeager

Institut for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Pb. 1008 Blindern

NO-0315 Oslo

lotte.hedeager@iakh.uio.no

Ett kungligt dop: Olof skötkonung och Bruno av Querfurt

Kring ett aktualiserat problem i svensk historieskrivning

Sveriges omvändelse till kristendomen är en av de viktigaste händelserna i landets tidiga historia. Inte att undra på att allt som hade att göra med detta blivit ett viktigt forskningsämne för generationer av historiker. Ämnet är starkt engagerande och attraktivt inte bara för professionella utövare av historiska discipliner utan även för en intresserad allmänhet. Den senare tar inte passivt emot forskningsresultat utan lägger fram egna tolkningar, vilka ofta presenterats som mer sanna än dem som erbjuds av akademiker (se till exempel artikeln i *Fornvännen* 2000:4 om bysantinsk mission inom Västergötland i anknytning till de så kallade liljestenarna).

En av de historiska personer som dragit till sig ett brett intresse är Olof Eriksson *skötkonung*, den förste kristne kungen i Sverige. Olofs liv och verksamhet är ytterst litet kända och praktiskt taget endast från sena källor. En av dessa är *Gesta Hammaburgensis ecclesie Pontificum*, en krönika

författad under 1070-talet av Adam av Bremen. Annat kommer från de medeltida isländska sagorna som förtäljer de välkända händelserna, sådana som kungens konflikt med uppsalatinget, hans flyttning till Västergötland, hans ovänskap med kung Olav av Norge och hans dottrars äktenskap. Den rådande uppfattningen om Olof som kristen är baserad inte bara på Adam av Bremens uppgifter utan också på kungens mynt. På dessa första svenska mynt, kopior av engelska pennies, finns sådan kristen symbolik som kors, hand, fågel, lamm, samt även religiösa inskriptioner – *in nomine domini*. På de tidigaste mynten presenterar sig Olof som kung i Sigtuna, på de något senare som svearnas kung.

Förutom mynten finns inga tidiga källor som direkt talar om under vilka omständigheter Olof blev kristen. Den mest anlitade källan, Adams *Gesta*, lämnar inte något besked om kungens dop utan talar om dopet av hans två söner,

hustrun samt »folk» – ... *filios, quos una cum uxore et populo iussit ambos baptizari* (AB II, 59). Vem som var ansvarig för dopet anges inte. Det kan inte ha varit Thurgot, den förste biskopen i Skara, om vilken Adam talar i bok II, kapitel 58, eftersom det inte uttryckligen sägs av Adam, som hade god information om denne kyrkoman från Bremen. Saxo Grammaticus i *Gesta Danorum* från början av 1200-talet är osäker på om Olof döptes av den engelske biskopen Bernhard eller av biskop Unni av Bremen, och visar därmed att han saknar kunskaper om den saken.

Ännu en engelsman ges äran att ha döpt kungen, nämligen biskopen Sigfrid, som skulle ha genomfört akten i S:ta Birgittas källa vid Husaby på Kinnekulle i Västergötland. Denna uppgift finns i den konungalängd som är fogad till Äldre Västgötalagen, härstammande från c. 1250. Dopet i Husaby har av de flesta historiker uppfattats som legendariskt; endast ett fåtal har ställt sig positiva till längdens uppgift (Brilioth 1959, s. 22). Den dominerande negativa opinionen har dock inte förhindrat att det legendariska dopet blivit uppfattat som en verklig händelse. Man fortsatte, såväl inom historikerkretsar som utanför dem, att åberopa den förmenta dopakten i Husaby som ett historiskt faktum. Detta ledde till anordnandet av ett högtidligt jubileum i Husaby den 14 juni 2000 med deltagande av höga representanter inte bara för Svenska kyrkan utan också för andra kyrkor verksamma i Sverige samt dessutom från andra länder i Europa. Angående valet av år frågade man sig och svarade: »Varför ett jubileum just 2000? Därför att Olov skötkonungs dop ägde rum någon gång kring år 1000. Så mycket vet vi, och närmare än så kan vi inte komma» (Tegborg 1998). Det bestämda datumet togs ur luften.

Frågan om Olof skötkonungs dop belyses i en i sammanhanget betydelsefull bok, resultatet av många års forskning inom ett tvärvetenskapligt projekt, *Sveriges kristnande*. Projektet pågick under större delen av 1990-talet och gav upphov till en serie uppsatser skrivna av ett antal historiker, en numismatiker, en runolog och en arkeolog (Nilsson 1996). Tillsammans med sex tidigare publikationer utgivna inom projektet representerar denna bok det senaste svensk forskning har att säga i ämnet på ett övergripande plan.

Berör dessa publikationer Olofs dop? Den tra-

ditionella uppfattningen att Olof blev döpt av en engelsk biskop vid Husaby nämns i all korthet. Lika kort talas det om en gammal hypotes enligt vilket Olof döptes av en mission utsänd från Polen av Bruno av Querfurt. Om denna mission säger missionshistorikern Carl F. Hallencreutz (1996, s.117): »För svenskt vidkommande är en uppgift i ett av Brunos brev från 1008 av särskilt intresse. Där nämner Bruno ett märkligt kungadop som utförts av en av hans medarbetare. Uppgiften brukar dras in i diskussionen om tidpunkten för Olof skötkonungs dop, om än Brunos geografiska referenser är svårtolkade.»

Hallencreutz tog inte hypotesen till närmare granskning. Det gjorde däremot en annan av projektets deltagare, religionshistorikern Bertil Nilsson. Detta skedde dock inte i boken från 1996 utan i första volymen av *Sveriges kyrkohistoria. Missionstid och tidig medeltid* (Nilsson 1998, s. 65 f), där han skrev följande:

»Enligt en krönika författad av biskop Thietmar av Merseburg, som är något äldre än Adam av Bremens framställning, skickade ärkebiskop Bruno av Querfurt – som utsetts till »ärkebiskop för hedningarna» – en biskop som inte namnges till ett folkslag som tolkas som »svearna», Suigi. Bruno berättar att deras furste lät döpa sig år 1008. Denna uppgift har ansetts syfta på dopet av Olov skötkonung, men i så fall var det inte Sigfrid som döpte honom, eftersom han kom från England. Kopplingen till kung Olovs dop är alltså mycket tvivelaktig i denna källa. Det är inte ens känt vilka Suigi var. Beteckningen används inte om svearna i andra dokument. Hela historien om Olov skötkonungs dop vilar alltså på mycket bräcklig grund och är fylld av motstridiga, oförenliga och osäkra uppgifter.»

Utlåtandet ger intryck av att Nilsson vet allt som behövs för att avfärda källan han hänvisar till som värdelös. Men författaren följer här okritiskt biskopen och historikern Jan Arvid Hellströms nästan identiska utlåtande från 1996: »Mera tveksam är jag till ärkebiskop Brunos roll. Det är långtifrån säkert att det är Sverige som åsyftas i den källa som Westman åberopar

och som går tillbaka till krönikören Thietmar von Merseburg» (Hellström 1996, s.21). Hellström har inte undersökt själv källan, d.v.s. Thietmar, utan hänvisar till Knut B. Westmans uppsats från 1952, där Brunos information om missionen till *suigi* diskuteras och där denne accepterar tolkningen *suigi* som svear och till och med identifierar den utsände biskopen med den kände biskopen Thurgot (Westman 1952, s. 79 ff).

Hellström har inte läst Westmans uppsats noggrant eftersom han inte observerat att denne inte talar om Thietmar som sin källa utan om ett brev av Bruno. Nilsson upprepar efter Hellström den oriktiga uppgiften att informationen om missionen skulle ha kommit från Thietmar. Det förvånar inte. I motsats till *Gesta* av Adam av Bremen, som tack vare en svensk utgåva från 1980-talet blivit en ofta anlitad källa, är Thietmars stora krönika föga känd bland svenska forskare. Så det är på sin plats att upplysa om att Thietmar var medlem av en aristokratisk saxisk familj och biskop i Merseburg mellan 1009 och 1018, där han författade *Chronicon*, en av våra viktigaste källor till vikingatidens historia på den germanska delen av kontinenten (Trillmich 1957; Lippelt 1973).

Den andra personen som nämns av Hellström, och efter honom Nilsson, är Bruno av Querfurt, också han tillhörande den saxiska högadeln. Bruno var släkt med kejsarfamiljen samt blev en inflytelserik missionsbiskop och slutligen martyr och helgon (Voigt 1907). Han nämns av Thietmar (*Chronicon*, Bok VI, kap.94, 95) – de var skolkamrater och släktingar – som skriver om hans verksamhet och martyrdöd; det som han inte alls nämner är missionen till *suigi*. Om denna mission skriver Bruno själv, bara han och ingen annan. Han gör det en enda gång i ett brev som historikerna kallar *Epistola Brunonis ad Henricum regem* (Karwasinska 1973). Brevet är adresserat till den tyske kungen Henrik II, vilken Bruno meddelar fakta från sin verksamhet åren 1007 och 1008 och där han också kritiserar kungen för en allians med hedniska lutitzer i kriget mot Brunos nära vän, den polske härskaren Boleslaw Chrobry. Brevet dateras, dock ej av Bruno själv, till december 1008 och har tillkommit under Brunos vistelse i Polen, ungefär fyra månader innan han blev dödad under ett missionsförsök bland de baltiska jatingerna. Brevet är väl känt inom den

europiska forskningen där det allmänt uppfattas som en historisk källa av högt värde.

Några år efter sin första inte helt lyckade behandling av Bruno-problemet publicerade Bertil Nilsson en längre artikel i dessa spalter under titeln »Kring några bortglömda tankar om Sui-gi och Olof skötkonungs dop» (Nilsson 2003) där han gör ett försök att fördjupa sitt tidiga utlåtande. Det måste sägas med detsamma att artikeln, som skulle stärka Nilssons påstående från 1998, inte förbättrade läget. Det »bortglömda» gäller framför allt Nilsson själv, eftersom tyska, polska och även svenska historiker och arkeologer har granskat Brunos mission många gånger och ställt sig positiva till en identifiering av *suigi* som svearna. Jag har själv i några uppsatser tagit upp Brunos brev och påtalat dess betydelse för vidgandet av våra kunskaper om kristnandets gång i Sverige (Duczko 1997; 2001; 2003). En av dessa artiklar hade Nilsson läst och upprörts över. Han uttalar sig kritiskt inte bara mot mig utan även andra som anser att Brunos brev är en källa till svensk omvändelsehistoria. Förhåller man sig så kritiskt som Nilsson gör förväntar läsaren att den nitiske forskaren ordentligt granskat sitt ämne. Så är inte fallet. I stället visar Nilsson ännu en gång sin osjälvständighet: allt som han för fram är hämtat från en utredning som gjordes i början av 1900-talet av Herman Lundström, domprost och professor i kyrkohistoria i Uppsala (1912; 1913).

Även om Nilsson i sin artikel från 2003 återgav den relevanta texten i det nämnda brevet av Bruno bifogas den också här. Jag skall bara kort påminna vad det står i *Epistola* om missionen: en biskop och en munk skickades över havet till *suigier*, där deras härskare, hans söner och ett antal folk döptes; vidare verksamhet avbröts av en fientlig resning som tvingade missionärerna att dra sig tillbaka. För att utreda vad som hänt skickade Bruno en undersökningsgrupp, som då brevet skrevs ännu inte hört av sig.

»Under dessa förhållanden må det inte bli fördolt för kungen, att vår biskop, som jag sänt över havet med den utmärkte er bekante munken Rodbert för att bringa evangelium till *suigierna*, i enlighet med vad sändebud, som kom därifrån, på det tillförlitli-

gaste sätt har meddelat, Gud vare tack, har döpt själve kungen över suigierna, vilkens hustru redan förut var kristen. Så snart ett tusen man och sju folk kort därefter jämte honom mottagit samma nåd så har de övriga i förbittring sökt döda honom, så har alla tillika med biskopen, hysande förhoppning att för andra gången återkomma, för en tid lämnat platsen. Då sändebuden, som blivit utsända att anställa efterforskningar om deras tillstånd och deras återvändande, komma tillbaka, så skall jag, er tjänare, dra försorg om att, i enlighet med vad tillbörligt är, så som för kungen, som utrustade mig för evangelii tjänst, lämna säker underrättelse om allt, vad de har att rapportera.» (tolkning N. Höjer 1913)

En gång i tiden diskuterades innehållet i Brunos brev livligt inom svensk forskning. Intresset väcktes efter publiceringen 1858 av den tyska kejsar-tidens historia utgiven av Wilhelm von Giesebrecht, där Brunos brev utnyttjades och de *suigi* till vilka missionen sändes identifierades med svearna (Giesebrecht 1858, s. 600–604). Redan på 1870-talet accepterade Hans Hildebrand (1891, s. 88) den tyska uppfattningen som den rätta. Mot den ställde sig med stor energi domprosten Lundström (1912; 1913). Enligt honom avsågs med *suigi*, till vilka Bruno hade skickat missionen, i stället tjerkesserna, i medeltida källor kallade sygier, siger eller zinthi, ett folk som bodde på Svarta havets sydkust (Lundström 1912, s. 18f). Den tolkningen accepterades oförbehållsamt av några äldre forskare, Toni Schmid och C.J.A. Oppermans, samt en yngre, Bertil Nilsson.

Försöken att rent språklig förvandla *suigi* till *sigier* fungerar inte, något som påpekades redan av den polske historikern Leon Koczy (1933, s. 84). Det är nämligen omöjligt att göra om *u* till *i*: ordet *suigi* är skrivet på latin i vilket använde man ofta *u* istället för *v*, något som tillåter att uttala *suigi* som *svigi*, men som inte gör det med namnet sygier eller siger, för att inte tala om zinthi. Lundströms uttolkning är alltså felaktig och Nilssons upprepning av det minst sagt oförsiktiga. Han avfärdar också såsom kopistens fel svearnas namn hos en version Adam av Bremens

Gesta (III:24): *pontifex noster in Suigam vel Norvegiam*, något som inte kan vara rätt.

Lundström tog i sin kritik även upp titeln *senior* som ett tungt vägande bevis för hans antagande att *suigi* inte var svearna. Hans argumentation är enkel: om den döpte kungen var Olof skötkonung skulle Bruno kalla honom *rex*, inte *senior*, eftersom den senare titeln användes av härskare av mindre betydelse än dem som tillhörde sveahärskarnas urgamla kungliga dynasti (Lundström 1912, s. 20). Denna uppfattning tål att granskas. Svearnas kungliga familj var säkert känd i Skandinavien men endast i begränsad omfattning utanför, särskilt bland de västeuropeiska skribenter som kände danskar och norr-män men visste mycket lite om svearna. Bruno använder termen *senior* när han talar om den polske Boleslaw och den rusiske Vladimir: bara den tyske Henrik II kallas *rex*. Det är så Bruno hanterar titlarna. Hans skolkamrat Thietmar är betydlig mer noggrann när han placerar personer i den sociala hierarkin med hjälp av titlar. I *Chronicon IV*, 58 kallar han Vladimir för kung: »...*tercia filio regis Wlodemiri*», medan Mieszko av Polen blir en hertig: »...*Miseconis, Poleniorum incliti ducis* ...» (IV, 55); om svenska härskares titlar sägs ingenting eftersom Thietmar i sin omfattrika krönika över huvud taget inte nämner Sverige.

Lundström avfärdade en åsikt framförd av historielectorn Nils Höjer (1913) att Brunos mission skickats på initiativ av Boleslaw. Genom att konstatera att det inte skulle ha funnits anledning för »den råe och grymme Boleslav af Polen» att befatta oss med sådana företag, trodde han att saken är ur världen. Han förklarade vidare: »Det är den ohållbara gissningen, att Olof skötkonung af Sverige var den polske hertigen Boleslaws köttslige systerson och alltså ej längre vår svenska Sigrid Storrådas son» (Lundström 1912). Domprosten kunde alltså inte tänka sig att den svenske Olof haft en polsk mor. Något motbevis lade han inte fram, utan hänvisade endast till den legendariska Sigrid.

Bland svenska forskare som berört Brunos brev var det vanligt med antagandet att missionen till *suigi* skickades från Kiev (Westman 1952, s. 79). Från december 1007 och fram till april 1008 befann sig nämligen Bruno bland petje-

negerna, ett nomadfolk som levde på de ukrainska stäpperna. Bruno kom först till Kiev där han blev väl mottagen av furst Vladimir, som personligen följde honom till en port i en vall som utgjorde gräns mot de livsfarliga krigarna. Bruno skriver om denna mission i sitt brev, om vilka umbäranden han fick utstå, men nämner ingensans att det var från stäpperna han skickade missionen till *suigi*. Lundström, och efter honom Nilsson, ställer inte frågan varför Bruno skulle bry sig om att sända en biskop till ett undagömt folk någonstans bortom Svarta havet. Detta skulle ha hänt under hans vistelse bland de mycket besvärliga nomaderna, som under längre tid hotade honom till livet då han var sändebud från deras fiende Vladimir.

I sin inflytelserika lilla bok från 1934 förkastade historikern Toni Schmid de tolkningar som ville göra gällande att Brunos mission gått till Sverige. Efter att också ha tillbakavisat uppgifterna om ett dop utfört av Sigfrid, ansåg hon i stället att Olof blivit döpt av en mission från Bysans (Schmid 1934, s. 137). Schmid's obevisade tanke om bysantinsk mission har slagit rot i svensk forskning där den okritiskt upprepats till våra dagar. Nilsson (2003, s. 210) hänvisar till Toni Schmid's och till den engelske historikern C.J.A. Oppermann's (1937, s. 76 ff) »rön» som skulle bekräfta Lundström's uppfattning. Varken Schmid eller Opperman gjorde egna undersökningar av Brunos *Epistola*, de bara upprepade Lundström's felaktiga slutsatser. Så gör också Bertil Nilsson.

I avslutningen på sin artikel uppmanar Nilsson mig och andra som tagit Brunos *Epistola* på allvar att låta bli att befatta oss med saker vi ingenting vet om. Jag uppmanar inte Nilsson att göra detsamma, utan att skärpa sin källkritik och även studera tidig polsk historia. Jag hävdar inte att jag kan fastslå att Bruno av Querfurt låg bakom Olof skötkonungs dop. Men han måste betraktas som en fullvärdig kandidat.

Referenser

- Brilioth, Y., 1959. *Medeltiden. Handbok i svensk kyrkohistoria* 1. Stockholm.
- Duczko, W., 1997. Real and imaginary contributions of Poland and Rus to the conversion of Sweden. Urbańczyk, P. (red.). *Early Christianity in Central and East Europe*. IAEPAN. Warszawa.
- 2001. A.D. 1000 – the point of no return for the kingdom of Sweden. Urbańczyk, P. (red.). *Europe around the year 1000*. IAEPAN. Warszawa.
- 2003. The fateful one hundred years – Sweden in the eleventh century AD, Urbańczyk, P. (red.). *Neighbours of Poland in the eleventh century; papers of the European workshop held in May 2001 at Rybno, Poland*. IAEPAN. Warszawa.
- Giesebrecht, W. v., 1858. *Geschichte der deutschen Kaiserzeit, Bd 2. Blüthe des Kaiserthums*. Braunschweig.
- Hallencreutz, C.F., 1996. De berättande källorna, påvebrev och tidiga prov på inhemsk historisk skrivning. Nilsson, B. (red.). *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*. Uppsala.
- Hellström, J.A., 1996. *Vägar till Sveriges kristnande*. Stockholm.
- Hildebrand, H., 1891. S:t Sigfrid och hans mission. *Historisk Tidskrift* (svensk) 11.
- Höjer, N., 1913. Olof Skötkonungs dop, *Historisk Tidskrift* (svensk) 33.
- Karwasinska, J., 1973. List Brunona do Króla Henryka, *Pomniki Dziejowe Polski, Seria II–Tom IV, cześć 3*. Warszawa.
- Koczy, L., 1933. Misja _w. Bruna wóród Suigjów. *Roczniki Misjologiczne*. Poznań.
- Lippelt, H., 1973. *Thietmar von Merseburg. Reichsbischof und Chronist*. Mitteldeutsche Forschungen 72. Köln.
- Lundström, H., 1912. Hvem har döpt Sveriges förste kristnade konung? *Fynd och forskningar. Kritiska utflykter på den svenska kyrkohistoriens område* 1. Uppsala.
- 1914. Till frågan om Olof skötkonungs dop. *Fynd och forskningar. Kritiska utflykter på den svenska kyrkohistoriens område* 2. Uppsala.
- Nilsson, B. (red.), 1996. *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*. Uppsala.
- 2003. Kring några bortglömda tankar om *Suigi* och Olof skötkonungs dop, *Fornvännen* 98.
- Schmid, T., 1934. *Sveriges kristnande: från verklighet till dikt*. Stockholm.
- Tegborg, L., 1998. Det började i Husaby...? *Skara stiftsbok* 1998.
- Trillmich, W., 1957. Thietmar von Merseburg. *Chronicon. Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters IX*. Översättning och kommentarer Werner Trillmich. Darmstadt.
- Voigt, H.G., 1907. *Bruno von Querfurt – Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer*. Stuttgart.
- Westman, K.B., 1952. Några anteckningar till Sigfridproblemet. *Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala, Årsbok* 1952. Uppsala.

Wladyslaw Duczko
Instytut antropologii i archeologii,
Akademia Humanistyczna
al. Polonii 1/3
PL-06-100 Pultusk
Polen
wladyslaw.duczko@kmmmd.se